

ahol a remény szintén a tett békója, vagy más szavakkal: „A remény nem ösztönző, hanem kábitószert“.

Mindezeknek a szempontoknak részletes tárgyalását *A kétség és remény szavak jelentése 1772—1867-ig* c. tanulmányunk számára tartjuk fenn. Annyi azonban az eddig elmondottakból is kiténik, hogy a jelentés-tan módszerének alkalmazásával fel lehetett oldani Az Ember Tragédiájának egy sokat tárgyalt látszólagos belső ellentmondását. Így érdemesnek látszik a Tragédia egyéb, látszólagos ellentmondásokat tartalmazó részeinél is ezt a módszert alkalmazni, abból indulva ki: hátha nincs is ellentmondás, hanem csak félreértettük a költőt.

(Szeged.)

Házy Albert

AZ ELSŐ MAGYARORSZÁGI FRANCIA NYOMTATVÁNY

Az eddig ismert francia nyomtatványok közül elsőnek az 1707-ben Kassán kiadott *Historie du Prince Ragotzi*¹ című anonym munkát tartották, amelyek eredetét illetőleg különböznek a vélemények.² A kassai nyomtatványt azonban 16 évvel megelőzi egy tiz nyelvű társalgási könyv, melyet *Gazophylacium decem Lingvarum Europaeorum apertum*³ címmel Kassán 1691-ben a sziléziai származású W a r m e r Kristóf adott ki.

W a r m e r Kristófról nem tudunk sokat. 1644-ben született Bulkolukán, tanulmányait Lipcsében végezte, majd Tökésen lelkész lett. 1691-

¹ ... ou la Guerre des Mecontens Sous son Commandement. A Cassovie Chez François Lancelot, au grand Hercule M. D. CC. VII. 12-r, 6 lev. és 346 l. — Nemzeti Múzeum, RMK II. 2284. — V. ö. M. Jezerniczky, Les imprimés en français de Hongrie, Szeged, Études Françaises, 1932.

² Cf. Apponyi: Hungarica II: 347. — Kont: Étude sur l'influence de la littérature française en Hongrie, 48. l. — Weller: Die falschen und fingierten Druckorte, Leipzig, 1864, II: 73.

³ ... in quo Non solum Pronunciationes, Declinationes & Conjugationes; sed etiam diversi Dialogi in Sermone Germanico, Polonico, Bohemico, Belgico, Anglico, Latino, Gallico, Hispanico, Italico & Ungarico reperiuntur. Das ist: Neu-eröffneter Schatz-Kasten, Der fürnehmsten Zehen Sprachen in Europa, Darinnen nicht allein die Pronunciationes, Declinationes und Conjugationes in Deutscher, Polnischer, Böhmischer, Niederländischer, Engländischer, Lateinischer, Frantzösischer, Spanischer, Italienischer, und Ungarischer Sprache; Sondern auch unterschiedliche nützliche Gespräche in gedachten Zehen Sprachen zu finden, von allerhand gemeinen Sachen und Geschäften welche täglich in der Haushaltung, in der Kauffmanschaft und andern Verrichtungen, zu Hause und auf der Reise für fallen, sowohl vor die studierende Jugend, als auch allen Liebhabern dieser Sprachen zu Nutz mit sonderem Fleisse geschrieben und zusammen gebracht von Christophoro Warmern Artium Lib. & Lingv. Cultore & p. t. apud Cassovienses Ecclesiaste germanico. Cassoviae, Excudit Johannes Klein, Anno Christi M; Dc; XCI 4-r. 315 l. — Akadémia. — Nemzeti Múzeum: RMK I, 1404. — A Múzeum példánya a 306. lap után megszakad. Ennek a példánynak a címlapján az átragasztott részen kézírással „Ex officina Joannis Schulz anno Christi MDCXCI“ szöveggel van átírva, de a papír alatt „Excudit Joannis Klein“ betűzhető ki.

ben avatták Kassán fődiakonussá. 1693-ban neve már nem fordul elő az anyakönyvekben.⁴ Munkája megírásánál a német és latin kultúra kettős hatása alatt állott, amit származása, külföldi tartózkodása és a foglalkozása határozott meg. De művén már a XVII. századi francia műveltség hatása is érezhető. A gyermekek franciául tanulnak az iskolában (103. l.), a felnőttek egymás között franciául diskurálnak.⁵

A 315 lapra terjedő negyedréte könyv nem tartozik a szorosan vett nyelvkönyvek közé. W a r m e r maga is közli — tíz nyelven — az előszavában, hogy a beszélgetésre fekteti a fősúlyt: „Mert ha valaki kereskedic akár Udvarban forgolodic, akar hadba mennyen, akar idegen Országra budosic annak szüksége hogy tolmácsa lenne ki csak valamelyeket ezekből a Nyelvekből neki megmagyarázná“. Német nyelven ismerteti néhány nyelv kiejtési szabályait, majd minden magyarázat nélkül egykét főnév ragozását adja, az esetek közül a vocativust és ablativust sem hagyva ki. Az igeragozásnál még a legszükségesebbeket sem említi, akár-melyik nyelvet tekintjük is eredetinek. A *lenni* és *bírni* segédigék mellett még a *szeretni* igét adja mintául a különböző idők indicativus, conjunctivus, activ és passiv alakjaiban.

Könyvének második részét, a Beszélgetéseket, nyolc fejezetre osztja. A beszélgető személyek nevei latin eredetűek, amelyeket a szerző minden nyelvre átfordít: Hermes, Rogerius, Joannis, Petrus, Franciscus, Ferdinandus, Robertus. A nyelvhelyesség is a latin és a német szövegben a leg-tökéletesebb, a tartalom pedig már egészen német eredetire vall. A magyar talán azért is idegenszerű, mert a rövid sorokban alkalmazkodni óhajt a többi szöveg szó szerinti fordításához. A fölcserélt szórend néha az értelmetlenségig elferdíti a mondatot.

Az első beszélgetés, a Vendégség, a leghosszabb. Ez felöleli az udvariassági kifejezéseket, a vendégfogadásnál előforduló szólásmódokat, az étkezés különböző mozzanataihoz tartozó szavakat. Egyetlen téma az évésen és a családi érdeklődésen kívül a politika, de ez is csak futólagosan. Jellemző, hogy Franciaország az érdeklődés középpontja „N'aeuz vous pas ouy dire cumme le Roy de France a perdu la bataille contre les Espaignols?“ (152. l.) A következő beszélgetésekben a ruhaneműek, élelmi-szerek, könyv- és üvegáruk képezik hosszadalmas alkú tárgyát. Az adós-ságoknak beszédese c. fejezetben mindenféle pénznem szóba kerül: Soldo, schilling, garas, forint, flandriai font, hollandiai schilling, tallér. Majd négy külön fejezetben a lipcsei vásárra viszi szereplőit, itt szállást keresnek, ismerkednek, újlag halljuk: „micsoda új hírek vadnac Franciaországban?“ (215. l.). A nyolcadik fejezetben levél-formákat találunk.

Igen érdekes részét teszi a könyvnek az a fejezet, ahol W a r m e r a kiejtéssel foglalkozik. Általában nagyon röviden tárgyalja a különböző nyelvek kiejtési szabályait, kivéve a farnciát, amit 24 lapon keresztül ismertet.

⁴ Szinnyei: Magyar írók élete és munkái, XIV: 1433.

⁵ Il vaut mieux se taire que mal parler.-ie ne scay pas bien parler François. — Vous parlez aussi bien que ie fay & mieux aussi. (133. l.)

Először abc szerint veszi sorra a kiejtési szabályokat. Részletezi a gutturalisok változatait, a *h* különböző kiejtési lehetőségeit. Az *l*, *o* után *u*-nak olvasandó a *col*, *fol*, *mol* szavakban; a kettős *ll* az *ai*, *ei*, *i* után *ly*-nek ejtendő... A nazálisok ejtésére is felhívja a figyelmet; sokszor az *o*, az *om* és *on* szótagokban *u*-nak hangzik, mint az *automne*, *calomne* szavakban és az egytagú szavakban, ha azok mássalhangzóval kezdődő szó előtt állanak mint „bon garçon“, „bon compaignon“... Az *n* az igék többes harmadik személyében nem hallatszik, de a szótag többi részét még kiejtik „ils aiment laute fast wie is emoat“ (24. l.).

Jellemző itt a szóvégi dentális hangzása. A XVII. század beszédjére vall az *oy* és *oi* kiejtése is. „Oy wird gelesen wie das o und laute e, als Roy., foy, moy, loy“ (22. l.). Érdekes, hogy Warmer nem betűkről, hanem hangokról beszél.

Mikor már az összes hangokat sorra vette, 8 megjegyzést fűz a kiejtési szabályokhoz, ezek leginkább az *e* hangzásra vonatkoznak. A korabeli párizsi köznapi nyelvre következtethetünk sok megjegyzésből, ami azt mutatja, hogy Warmernek alkalma volt, németországi tanulmányai alatt franciákkal együtt lenni, akiknek a kiejtését igen jól megfigyelte. Szerinte nemcsak a néma *e*, hanem az előtte levő másik hang sem hallatszik. Sok példát ad, német kiejtéssel átírva: *autre chose* = *ot schos*; *votre manteau* = *wot mangto*, stb.

Bármennyire is primitív formája a társalgási és nyelvkönyveknek Warmer munkája, mégis figyelemre méltó dolog, hogy már a XVII. század végén ilyen behatóan foglalkozik egy kassai lelkész a francia nyelv kiejtési sajátosságaival. Igaz, hogy tíz nyelven ugyanazt a szöveget közli, de a kiejtési szabályok aprólékos magyarázatából, amit a többi nyelvnél nem találunk, láthatjuk, hogy milyen súlyt fektetett a francia nyelvre. Ezáltal a XVIII. századbeli Magyarország franciás kulturájának mintegy előhírnöke lett.

(Szeged).

Jezerniczky Margit.

FILOZÓFIA-TÖRTÉNET

Bartók György hézagpótló munkára vállalkozott, amikor a közép- és újkori filozófia feldolgozásával végre világos, áttekinthető s ugyanakkor a legtudományosabb igényeket is kielégítő filozófiatörténettel ajándékozta meg a magyar érdeklődőket. Misszió volt ez s nemcsak pedagógiai szempontból — mert az egyetemi ifjúság is nagy hiányát érezte egy ilyen átfogó és tanulási célokra kiválóan alkalmas műnek — hanem kulturális szempontból is, mert itt az ideje, hogy a magyar olvasók is meglássák, ami az emberiség eddigi történetében a legszebb és legértékesebb: a szellem és a gondolat heroikus küzdelmét az élet és az igazság megismeréséért.

Nem csoda, hogy korunk summázó lázában, amikor nap-nap után bukkannak fel egyre rövidebb s egyre csak a lényegét vázoló világtör-